

ANADOLU KEÇEÇİLİĞİNDE USTALAR VE ATÖLYELERİ

H. NURGÜL BEĞİÇ*

ÖZ

İnsanoğlu tarihsel sürecin başlangıcından itibaren hayatta kalabilmek için gerekli ihtiyaçlarını karşılamada önceleri kendisi daha sonra çevresindeki bireyler ve toplumsal yaşamın gelişmesiyle ehil kişilerin üretimlerinden yararlanmışır. İhtiyaçların çeşitlenmesiyle birlikte toplumda görev paylaşımı birçok alanda uzmanlaşmaya gidilmesini gerektirmiştir. Böylece birçok ihtiyacı karşılamaya dayalı meslekler oluşmuş ve ürünler usta kişiler marifetiyle uygun mekanlarda yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda Türkler de küçük topluluklar halinde yaşadıkları dönemde kendi ihtiyaçlarını karşılamak için keçe ürünler yaparken, toplumsal yaşam ve iktisadi hayatın gelişmesiyle keçe, ekonomik bir değere dönüşmüş ve üretkenlerin geçimlerini sağlayan bir meslek dalı haline gelmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak her meslek gibi keçecilik de kendi ihtiyaçlarını karşılayan atölyelerini (işlik) oluşturmuştur. Keçe, koyun ve kuzu yününün nemli bir ortamda sıcak su ve sabun yardımıyla sıkıştırılarak yapılan atkısız ve çözümsüz tekstil ürünü olup yapımı el becerisine dayanan rutin tekrarlarla gerçekleştirilir. Zaman içerisinde atölyeler kasaba ve kentlerin ticari merkezlerinde toplu halde çarşı içlerinde bir sokakta veya bir bedesten içinde faaliyet göstermiştir. Atölyeler, kültürel zenginliklerin üretilerek yaşatıldığı ve sonraki kuşaklara aktararak sürdürülmesine aracılık eden geleneksel birikim mekânları olmuştur.

Türkler kültürel birikimlerini Orta Asya'dan göç yoluyla Anadolu'ya taşımışlar ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için geleneksel üretimlerini burada da sürdürmüşlerdir. Kendi alanlarında yetkinleşen ustalar kent ve kasaba merkezlerinde açtıkları atölyelerde mesleklerini icra etmişlerdir. Keçe atölyeleri, Anadolu Selçuklu döneminden itibaren teşkilatlanmış ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de devam eden süreçte Ahilik kurumunun çatısı altında yapılaşmıştır. Geleneksel öğreti yöntemine göre yamalık, çıraklık, kalfalık ve ustalık şeklinde yetiştirme evreleri oluşturulmuştur. Bu sistemde öğrenilen geleneksel bilgi ve becerileri el emeğine dayalı küçük ölçekli ve sipariş üzerine sınırlı üretimlerin gerçekleştirildiği atölye ortamında sürdürülmüştür. Günümüzde Anadolu'da az sayıda da olsa keçe atölyeleri ustalarının çabalarıyla faaliyetlerine devam etmektedir. Atölyeler, aynı zamanda sergileme, pazarlama ve depolama gibi birçok işlevi yerine getiren mekânlardır. Çalışmada, Anadolu coğrafyasında az sayıda da olsa üretimlerini sürdüren geleneksel keçe ustaları ve atölyeleri hakkında tespit ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Kültür, Geleneksel, Ahilik, Keçecilik, Usta, Atölye.*

*Doç. Dr.- İzmir Demokrasi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü

e-posta: begicnurgul@gmail.com / ORCID: 0000-0002-5727-7516

Makale Türü: Araştırma bildirisi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.165>

Makale Gönderim Tarihi: 15.05.2021 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2021

ABSTRACT

MASTERS AND WORKSHOPS IN ANATOLIAN FELT

From the beginning of the historical process, mankind has benefited from the productions of competent people, first of all, then from the individuals around him and the development of social life, in order to meet the necessary needs in order to survive. With the diversification of needs, task sharing in the society necessitated specialization in many productions. In this way, professionalization has occurred in various productions and products have been started to be produced in places suitable for production made by skilled people. In this context, while Turks were producing felt to meet their own needs when they lived in small communities, with the development of social and economic life, felt turned into an economic value and became a profession that provides the livelihood of those who produce it. Depending on this development, felt making, like every profession, has created its own workshops (workshop) that meet its own needs. Felt is a weftless and warpless textile product made by compressing sheep and lamb wool in a humid environment with the help of hot water and soap, and its production is carried out with routine repetitions based on manual dexterity. Over time, workshops have operated collectively in the commercial centers of towns and cities, in a street inside the bazaar, or in a covered bazaar. Workshops have been traditional places of accumulation, where cultural riches are produced, kept alive and passed on to the next generations.

Turks carried their cultural accumulation from Central Asia to Anatolia through migration and continued their traditional productions here to meet the needs of the society. Masters who became competent in production performed their professions in the workshops they opened in city and town centers. Felt workshops were built under the umbrella of the Ahi organization in the process that was organized since the Anatolian Seljuk period and continued during the Ottoman Empire period. From the beginning to the end of production, it continued its production in Workshops where small-scale and limited-to-order production based on manual labor was carried out by using the traditional knowledge and skills learned in a structured system with training stages as apprenticeship, apprenticeship, journeyman and mastery. Today, although a small number of felt workshops in Anatolia continue their production with the efforts of their masters. It is seen that workshops are places that fulfill many functions such as production, exhibition, marketing and storage. In the study, determinations and evaluations will be made about the traditional felt masters and workshops that continue their production, albeit in small numbers, in the Anatolian geography.

Keywords: *Culture, Traditional, Akhism Felting, Felt Master, Workshop.*

GİRİŞ

İnsanoğlu eski çağlardan itibaren hayatta kalabilmek için mücadele etmiş ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamak için çevresinde bulunan birçok varlıktan yararlanmıştır. İhtiyaçlarını elde ederken önceleri kendisi daha sonra beraber yaşadığı bireyler ve toplumsal yaşamın gelişmesiyle ehil kişilerin üretimlerinden yararlanmıştır. İhtiyaçların çeşitlenmesiyle birlikte toplumda görev paylaşımı üretimde uzmanlaşmaya gidilmesini gerektirmiştir. Böylece çeşitli üretimlerde meslekleşme oluşmuş ve ürünler usta kişiler marifetiyle yapılan uygun mekanlarda yapılmaya başlanmıştır.

Türkler de Orta Asya'nın geniş bozkırlarında konar göçer yaşam sürmüşler ve yetiştirdikleri hayvanlar sayesinde hayatta kalmışlardır. Hareketli yaşamları nedeniyle ihtiyaçları olan çadır, yaygı ve giyim eşyaları gibi ihtiyaçlarını hayvanlarından elde ettikleri deri ve yünlerden karşılamışlar ve bu eşyalarını aile üyeleriyle birlikte yapmışlardır. Geleneksel Türk el sanatları içerisinde yer alan Keçecilik, Orta Asya Türk topluluklarının giyimden çadırına yaşamın birçok alanında kullandığı ürün ihtiyacını karşıladığı faaliyetlerdendir.

“Hun topluluklarında bütün kadın ve kızlar büyük zamanlarını keçe yaygı yaparak veya tezgah başında halı ve kilim dokuyarak geçirirlerdi. Esvap ve çeşitli kışlık eşyaların dokumaları çadır içinde yapılır, yapağı ve yünün boyanması ile keçe yapımı sadece sıcak aylarda ve açık havada olurdu.”¹ Üretimde meslekleşmenin olmadığı dönemde konar göçer yaşam süren Hunlar'da keçe ve dokuma üretimlerinin kadınlar tarafından barındıkları çadır ortamında yapıldığı anlaşılmaktadır.

1 Nejat Diyarbekirli, *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1972, s.47.

Anadolu topraklarına göçle birlikte Türkler yeni bir yaşama başlamışlar ve Orta Asya'dan getirdikleri geleneksel üretim kültürünü sürdürmeye çalışmışlardır. Geldikleri yeni topraklarda toplumsal bağları güçlendirerek kalıcı olabilmek için çeşitli kurumlar tesis etmişlerdir. Bu kurumlardan birisi de toplumun birçok ihtiyacını karşılayan üretimlerin kurallarını belirleyerek bir çatı altında toplayan Ahilik kurumudur. Zamanla geleneksel yapıya dönüşen Ahilik kurumunda mesleklerin kuralları oluşturularak disipline edilmiştir. Her üretimin kendine has yetişme kuralları konularak mesleklerin bir düzen içinde sürdürülmesi, ustaların yetişmeleri ve yetkinliklerini kazanarak atölye açabilmesi sıkı kurallara bağlanmıştır.

Ahiliğin kurucusu kabul edilen Ahi Evren'in Letaif-i Hikmet adlı devrin sultanına öğütleri içeren eserinde, hiç kimsenin kendi başına tüm ihtiyaçlarını karşılayamayacağını bu nedenle, demircilik, marangozluk ve diğer mesleklerin yürütülebilmesi için alet edevata ihtiyaç duyulacağından söz edilmektedir. Ayrıca, bu alet edevatin yapımı için de yine pek çok insana ihtiyaç duyulacağı gerekçesi ile insan ve toplum için gerekli tüm zanaat kollarının yaşatılması ve bu alanlara yeterli insanın yönlendirilmesinin gerekliliği de aynı eserde yer almıştır.²

Anadolu'da XIII-XIX. yüzyıllar arasında yaklaşık altı asır etkileri görülen ve “özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslâmî-tasavvufî düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zâviyelerde şeyh mürid ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadî hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur”³

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekte idiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tesbiti, bu birliklerin aslî görevi idi...Ahiliğe giriş şerbet içmek (şürb), şed veya peştemal kuşanmak, şalvar giymekle gerçekleşmekteydi. Ahilik bünyesi içindeki esnaf birlikleri ustalar, kalfalar ve çıraklardan oluşuyordu. Çıraklıktan itibaren birlik içinde yükselmek için meslekî ehliyet ve liyakat şarttı. Çıraklar mesleği çok iyi öğrenmedikçe dükkân açamazlardı.⁴

Osmanlı İmparatorluğu döneminde de esnaf ve zanaatkar kesimi Ahilik çatısı altında üretimlerine devam etmiştir.

Osmanlı hükümdarlarından I. Abdülhamit devrinde keçeci esnafı, İstanbul'da müstakil bir sanatkâr grubunu teşkil etmekte idi. Bunlar; aldıkları yün ve yapağı ile Cebehane, Mehterhane, Tophane, Has Ahur, Buzhane ve Tersane'ye mirî fiyat üzerinden keçe imal eder ve mahallerine teslim ederlerdi. Bundan başka 1783 tarihine gelinceye kadar işledikleri bütün keçeleri At Pazarı'nda ve Yenibahçe'de kendilerine tahsis edilen birer hamamda pişirmeleri adet ve usuldendi. At Pazarı'nda 20, Yenibahçe'de ise 10 adet keçeci dükkânı bulunmaktaydı.⁵

Ustaların yanında yetişecek çocuklar on yaşını geçmeden işe başladılar. Öncelikle “yamak” olarak hiçbir ücret almadan iki yıl hizmet ederlerdi. Daha sonra ustası uygun görürse iki yıllık “çıraklık”

2 Mikail Bayram, *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)*, Konya: Damla Ofset Matbaacılı, 1994, .s.37

3 İslam Ansiklopedisi, Ziya Kazıcı, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, . “Ahilik” maddesi 1, Cilt., s. 540.-542

4 İslam Ansiklopedisi, “Ahilik” maddesi. 1988, 1., Cilt., s. 541.

5 Muzaffer Erdoğan, ” İstanbul'da Keçecilik”. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. (1957), 5(101), s. 1613-1614.

dönemi olurdu. Bundan sonra 1001 günlük “kalfalık” dönemi başlardı. Bazı iş kollarında bu süre sanatın özelliğine göre değişirdi. Usta yeterli olgunluğa ulaşan kalfasının ustalığa yükselmesi için Şed Kuşanma Töreni’yle işyeri açmasına izin verirdi.

“Çırağın sunumu taklide odaklanmıştı yani kopya ederek öğrenmeydi. Kalfanın sunumu ise daha kapsamlıydı. Kalfa, ayrıca yönetici yeterliliği de göstermeli ve geleceğin lideri olarak sözüne güvenilirliğinin kanıtlarını sergilemeliydi.”⁶

Anadolu’da yerleşik düzene geçişle birlikte toplumun ihtiyaçları kasaba ve kentlerin ticari merkezlerinde her mesleğin toplu halde bulunduğu çarşılar, sokaklar, arastalar, bedesten içlerinde ve hanlarda faaliyet gösteren atölyelerde (işlik) karşılanmıştır. Kent ve kasabalarda hemen her mesleğin adıyla anılan çarşılar kurulmuştur. Geleneksel el sanatları üretiminin yapıldığı atölyeler de kendine özgü mimaride inşa edilmiştir. Diğer geleneksel meslekler gibi toplumsal yaşam ve iktisadi hayatın gelişmesiyle keçe, ekonomik bir değere dönüşmüş ve üretenlerin geçimlerini sağlayan bir geleneksel meslek dalı haline gelmiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak her meslek gibi keçecilik de kendi ihtiyaçlarını karşılayan atölyelerini kurmuşlardır. Atölyeler, kültürel zenginliklerin üretilerek yaşatıldığı ve sonraki kuşaklara geleneksel bilginin aktarılacak sürdürülmesine aracılık eden mekânlar olmuştur.

Keçe, koyun ve kuzu yününün nemli bir ortamda sıcak su ve sabun yardımıyla sıkıştırılarak yapılan atkısız ve çözümsüz ilk tekstil ürünüdür. Keçe üretimi, el becerisine dayanan rutin tekrarlarla yapılan bir üretim biçimidir. Her mesleğin üretim ve pazarlama faaliyetleri farklı mekânlarda yapılmaktadır. Bu mekânlara “atölye” veya “işlik” denilmektedir. Atölye, “İçinde sanatsal üretim ve el işçiliği düzeyinde imalat yapılan mekân”⁷ olarak tanımlanır. Keçe atölyeleri, üretimin başından sonuna kadar ustalık, kalfalık ve çıraklık şeklinde yapılaşan bir sistemde öğrenilmiş bilgi ve becerin kullanılarak emek esaslı küçük ölçekli ve sipariş üzerine üretimin gerçekleştirildiği mekânlar olarak tanımlanabilir.

Geçmişte bazı yörelerde ustalar belli dönemlerde seyyar olarak köy ve mezralara gidip orada gösterilen mekanlarda keçe üretimi yapmışlar ancak günümüzde bu uygulama kalmamıştır. Anadolu’da keçe atölyeleri azalsa da işlevsel olarak üretimlerine devam etmektedir.

*Geleneksel keçe atölyeleri genellikle 3-3,5 m. cepheli, birbirine bitişik iki katlı, derinlemesine ince uzun planlıdır. Hamamda pişirme geleneği olan soğuk iklimde sahip merkezlerde dükkânın önü kapalıdır. Bu tür dükkânların cephesinde, kapı ile yerden bir metre yükseklikte bir veya iki pencere vardır. Pencereler çoğu zaman açık olup, arkasında bir kişinin oturabileceği genişlikte bir sedir bulunur. Toprak taban iki yılda bir defa kazılarak bol su ile ıslatılıp çiğnenir ve mala ile düzeltilerek sert ve düzgün zemin haline getirilir. Tabanın toprak yapılmasının sebebi toprağın yumuşak olması, soğuğu daha az geçirmesi ve kalıba dökülen suyun fazlasını emmesidir. Hamamda pişirme geleneği olmayan merkezlerde ise, taban tahta döşelidir. Ancak, zaman içinde dövme ve pişirme makinelerinin kullanımının yaygınlaşması sonucunda toprak tabanlar yerini beton zemine bırakmışlardır.*⁸

Sahada gözlemlenen ve geleneğin sürdürüldüğü keçe atölyelerinin çoğu metruk yapılarıdır. Güneş görmeyen, sadece sokak cephesinden ışık alan, tek cephesinde boydan pen-

6 Richard Sennett. *Zanaatkâr*. (M. Pekdemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 2013, s.83.

7 Metin Sözen ve Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi. 1994, s.30.

8 Musa Seyirci ve Ahmet Topbaş, A. “Anadolu’da Keçecilik”, *Erdem Dergisi*, Halı Özel Sayısı, 1999, Cilt:10, sayı:30. A. K. M. Yay.. Ankara: Dumat Ofset. s. 581-582

ceresi ve kapısı olan loş, dikdörtgen, toprak veya ahşap zeminli, ağıl ve koyun kokusunun hissedildiği dükkânlardır. Keçe atölyeleri yaz kış devamlı açıktır. Atölyeler yazın serin, kışın ise soba yanmasına rağmen soğuk ve nemlidir. Eskiden atölyelerin duvarında genellikle keçelik yünün atılmasına yarayan hallaç ve yayı ile yünlerin tartılmasında kullanılan kantar asılıdır. Makineleşme dönemi sonrasında ise atölyelerde duvarın bir yanında yün atma (süme) makinası, diğer bir yanda ise tepme makinası bulunmaktadır. Köşede ufak tefek aletler de bulunur. Bunlar: başlıklar için tahta kalıplar, sabun, ibrik ve hasır kalıplardır.⁹

Konya ilinde faaliyet gösteren keçe atölyeleri hakkında yapılan gözlemlerde; “Eski Buğday Pazarı civarında bulunan Gevraki Han, birbirine benzer sokaklardan meydana gelmiştir. Sokaklar gibi dükkânlar da birbirinin benzeridir... Yaklaşık 60 m2. büyüklüğünde olan dükkânın tavanı oldukça yüksek, tavana yakın çakılmış çivilerde, yere kadar uzanan işlenmiş keçeler asılıdır.” Tesbiti bulunmaktadır.¹⁰

Tarihsel süreçte geleneksel keçe atölyeleri hakkında yapılan araştırmalarda sadece üretim faaliyetinin yapılmadığı, ustaların yanında yetişen çırak ve kalfalara hayatla ilgili görgü, adap ve zanaatın öğretildiği meslek okulları görevini de yaptığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan atölyelerin üretim, sergileme, pazarlama ve depolama olmak üzere birçok işlevi yerine getiren mekânlar olduğu görülür. Yapıldığı dönemin şartlarına uygun malzemelerle inşa edilen atölyelerin büyüklüğü ve planı ihtiyaçları karşılayabilecek şekildedir. Atölyelerin kapı ve pencereleri de iklim şartlarına göre şekillenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğunun yıkılarak Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra ticaret, sanat ve mesleklerini icra eden esnaf ve sanatkârlarla ilgili kanunlar çıkarılmıştır. 1924 yılında çıkarılan Ticaret ve Sanayi Yasası ile 1949 yılında çıkarılan Esnaf Dernekleri ve Esnaf Birlikleri Yasasıyla esnaf ve sanatkârlar sanayiden ayrı bir yapılanma içine girmişlerdir. Usta, kalfa, çırak ve diğer yardımcı personel bu yasa içerisinde değerlendirilmiştir. Sanatkârların ustalığa kadar yükselmede geçen süreçte hem uygulamalı hem de teorik eğitimleri yasal düzenlemeye tabi tutulmuştur. Cumhuriyet sonrası dönemde çıkarılan yasalar ile çıraklık, kalfalık ve ustalık uygulamalarının Ahilik teşkilatlarındaki usta yetiştirme uygulamalarıyla benzerlikler gösterdiği görülmektedir.¹¹

Atölyede usta çırak ilişkisi içinde başlayan mesleki eğitim, günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde geliştirilen çıraklık eğitim sistemleri ile devam etmektedir. Bunun yanı sıra üniversiteler de piyasanın ihtiyaç duyduğu daha donanımlı işgücü için uygun programlara yer vermektedir. Yine ülkemizde KOSGEB aracılığıyla sağlanan destekle yerel yönetimlerin istihdamı artırmaya yönelik meslek edindirme kursları da bu yeni dönemin eğitim biçimleri arasında değerlendirilebilir. Meslek edinme eğitimleri ile zanaat tipi üretim aktif işgücü piyasası politikası olarak da yeni bir anlam kazanmış, buna yönelik çalışmalar farklı zanaat kolları için geliştirilmiştir.

Zanaatkârlık, geçmişten günümüze varlığını korumuş, el emeğine dayalı bir üretim tipidir. Usta ile birlikte üretim sürecinin her aşamasında yer alan kalfa ve çıraklarla birlikte gerçekleştirilen üretimin sonucunda ortaya konan ürün yoğun el emeği içermesi ile son derece değerlidir. İnsan yaratıcılığının göstergelerinden biri olan el sanatları geleneğinin korunması, gelecek kuşaklara aktararak sürdürülebilirliği sağlanarak kültürel çeşitliliğin yok olması engellenmiş olacaktır.

9 H. Nurgül Begiç, “Kültürel Süreklilikte Üretim ve Aktarma Mekanları: Geleneksel Keçe Atölyeleri”, *SOBİDER*, 5 (2015), s.256.

10 Raşit Eker, *Konya'da Esnaf Manzaraları*. Nüve Kültür Merkezi Yayınları: 61 Konya: Çınar Ofset. 2008, s. 72.

11 H. Nurgül Begiç, *Türk Keçecilik Sanatı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayın no: 481, 2017.s.48.

Oğuz'a göre; XXI. yüzyıldan geriye doğru baktığımız zaman üç yüzyıla yayılan macerasında, ürünün her zaman üretim, üreten ve üretim yerinin önünde geldiği görülmüştür. UNESCO'un somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşme metninde insanı ve insanın kültür ürettiği mekânı öne çıkardığını daha kolay görülecektir. Ürün her şeyin temeliydi ve adeta ürün ortaya çıkmak için insanları araç olarak kullanıyordu. İnsanlar bu geçişin sadece basit bir köprüsü idi. Ancak süreç bu görüşü doğrulamadı. Üreten ve üretim yeri yok olunca üretimin durduğu yani ürünün ortaya çıkmadığı ve bunun kültürel süreklilik ve çeşitlilik açısından vahim bir sonuç olduğu kanıtlanmış oldu... Eğer, UNESCO yaklaşımlarını ve kültür üretiminin bir bağlamı olduğu fikrini doğru buluyorsak, folklorun ürün dışındaki yönlerine dikkat çekmek durumundayız. Folklorun üretildiği yerler olarak kültürel mekânlar bu bakımdan son derece önemli hale gelmektedir. "Kültür aktarımında ustalar ve mekânların önemi, kentleşme, teknolojik gelişme, küreselleşme gibi olguların kültürel süreklilik ve çeşitlilik konusundaki olumsuz etkileri nedeniyle daha da öne çıkmaktadır."¹² Bu tespitten hareketle, geleneksel keçe üretimin yapıldığı atölyelerin kültürel belleğin sürdürülebilirliği açısından önemi UNESCO tarafından da vurgulanmaktadır.

Anadolu coğrafyasında üretimler keçe atölyelerinde geleneksel yöntemlerle yetişmiş ustalar tarafından günümüzde de sürdürülmektedir. Afyon, Balıkesir, Urfa, Siverek, Birecik, Kars, Konya, Kahramanmaraş, Isparta ili Yalvaç ilçesi, Manisa ili Akhisar ve Kula ilçeleri, İzmir ili Tire ve Ödemiş ilçeleri ile Bademli beldesindeki keçe ustaları geleneği devam ettirmektedirler.

Saha araştırmasında Keçe üretimini halen sürdüren bazı ustalarımız;

Ahmet Yaşar Kocataş; 1950 yılında Afyon'da doğmuştur. 2016 yılında "UNESCO Yaşayan İnsan Hazinesi" olarak seçilmiştir. Kocataş'ın dedesi Derviş Ahmet ve babası da keçeci olması nedeniyle kendisi dördüncü kuşak olarak keçecilik sanatını devam ettirmektedir. Küçük yaşlardan itibaren dedesi ve babasının keçe atölyesinde çalışmaya başlamıştır. (Fotoğraf 1-2) Geçmişte yaklaşık 60 keçe atölyesi bulunan Afyon'da gün geçtikçe atölyeler bir bir kapanmış ve günümüzde üç adet keçe atölyesi kalmıştır.

¹² Öcal M. Oğuz, Folklor ve Kültürel Mekân. *Milli Folklor*. (2007). 10(76), 30-32., s. 30-31.

Fotoğraf 1: (<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-258611/ahmet-yasar-kocatas.html>).Erişim 23.08.2022

Fotoğraf 2: (H. N. Begiç arşivi)

Ahmet Tutma; 1954 Kahramanmaraş doğumludur. Evli ve beş çocuk babasıdır. İlkokul mezunudur. Keçeciliğe sekiz yaşında dayısı Abdi Karaçalı'nın yanında öğrenmiştir. Atölyesi Kahramanmaraş Tabakhane mevkiindedir. (Fotoğraf 3-4)

Fotoğraf 3: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 4: (H. N. Begiç arşivi)

Ali Kaçuk; 1948 yılında Urfa Siverek'te doğmuştur. İlkokul mezunudur. 28 yaşında ustası Ali Cabbar'ın yanında keçeciliğe başlamıştır. Evli olup yedi kız beş erkek çocuk babasıdır. Geçmişte Siverek'te 20 keçe atölyesi olduğunu, Siverek'te bugün keçeciliğin değeri azaldığı için sadece bir ustanın mesleğini yaptığını, diğerlerinin ise mesleği bıraktığını belirtmektedir.(Fotoğraf 5)

Fotoğraf 5: (H. N. Begiç arşivi)

Gencer Kondal; 1971 Isparta Yalvaç doğumludur. Lise mezunu olup evlidir. Keçecilik sanatını babası Hasan Hüseyin Kondal'dan öğrenmiştir. İlkokula giderken tatillerde babasının atölyesinde çalışarak keçeciliğe başlamıştır. Yalvaç'ta 1960-1975 yılları arasında keçeciler çarşısında yaklaşık 80 adet keçe atölyesi faaliyet gösterirken, bugün sadece Gencer Kondal'a ait atölye kalmıştır. Kondal Yalvaç'ta eskiden keçecilik yapıp atölyesini kapatmak zorunda kalan ustaları yoğun iş dönemlerinde yanında çalıştırmaktadır. Üretim süresince Yalvaç dışından da işçiler getirtmekte ve keçelik yünlerin büyük bir kısmıyla kepenek üretmektedir. (Fotoğraf 6-7)

Fotoğraf 6: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 7: (H. N. Begiç arşivi)

İdris Çoban; 1956 Balıkesir doğumludur. Babası Süleyman Çoban'ın yanında mesleğini öğrenmiştir. İdris Çoban Balıkesir'de geleneksel keçecilik sanatını yaşatan ustalardan birisidir. Balıkesir'de keçe atölyelerinde diğer atölyelerden farklı olarak "Çukur Tezgâh" kullanılmaktadır. Çoban; "Keçe yapmak için çukura inince diğer keçeciler gibi eğilmeyiz. Ayakta çalıştığımız için belimiz ağrımaz. Keçeye daha çok yükleniriz ve işimizi daha rahat çalışırız." demektedir. (Fotoğraf 8-9)

Fotoğraf 8: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 9: (H. N. Begiç arşivi)

İsmail Balaban; 1956 yılında Manisa Kula'da doğmuştur. Keçecilik dede ve baba mesleğidir. İlkokul mezunu olup evlidir. (Fotoğraf 10-11)

Fotoğraf 10: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 11: (H. N. Begiç arşivi)

Mehmet Girgiç; 1953 yılında Konya’da doğmuştur. İlkokul mezunu olup evlidir. Keçeciliği dedesi Ahmet Girgiç, babası Mustafa Girgiç ve amcası Hasan Girgiç’ten öğrenmiştir. Mehmet Girgiç ilkokuldan sonra aile mesleği olan keçeciliği devralmış ve halen yapmaya devam ettirmektedir. 2009 yılında UNESCO tarafından keçecilik alanında “Yaşayan İnsan Hazinesi” seçilmiştir. (Fotoğraf 12)

Fotoğraf 12: (H. N. Begiç arşivi)

Mustafa Altunkuş; 1978 yılında Balıkesir’de doğmuştur. Keçecilik sanatını babasından öğrenmiştir. Lise mezunudur. Atölyesi diğer keçe atölyelerinden farklı olarak Balıkesir ticari merkezinin dışında, yüksek tavanlı, betonarme olup yeni inşa edilmiş modern yapıdır. (Fotoğraf 13-14)

Fotoğraf 13: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 14: (H. N. Begiç arşivi)

Sadık Karabulut; 1970 yılında Manisa Kula’da doğmuştur. Sadık Karabulut, dede ve baba mesleği olan keçecilik sanatını küçük yaşlardan itibaren babası Halil Karabulut’un yanında öğrenmiştir. Atölyesi iki katlı olup Kula çarşısı merkezindedir. (Fotoğraf 18-19)

Fotoğraf 18: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 19: (H. N. Begiç arşivi)

Tahsin Uygun-Ali Uygun; Tahsin Uygun 1969 yılında, kardeşi Ali Uygun 1981 yılında İzmir Ödemiş’te doğmuştur. Mesleği babaları Saadettin Uygun’dan küçük yaşlardan itibaren öğrenmişlerdir. Atölyeleri iki katlı olup Ödemiş çarşısı merkezindedir. (Fotğraf 20-21-22)

*Fotoğraf 20:*Tahsin Uygun(H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 21: Ali Uygun (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf: 22. (H. N. Begiç arşivi)

Şevket Ertürk; 1950 Kahramanmaraş doğumludur. Okuma yazması yoktur. Evli ve dört çocuk babasıdır. Çocuklarına bu sanatı öğretmemiş olmasına rağmen kendisi, sekiz- dokuz yaşlarında amcasının yanında çıraklığa başlayarak öğrenmiştir. Usta on sene çıraklık yapmış daha sonra kalfa olmuştur. (Fotoğraf 23-24)

Fotoğraf 23: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 24: (H. N. Begiç arşivi)

Ruhi Özçalışan; 1966 yılında Afyon'da doğmuştur. Ruhi Özçalışan ailesinde beşinci nesil keçeci-
dir. Atölyesi tek katlı olup çarşı içindedir. (Fotoğraf 25-26)

Fotoğraf 25: (H. N. Beğic arşivi)

Fotoğraf 26: (H. N. Beğic arşivi)

Hayri Geceyatar; 1970 Kahramanmaraş doğumludur. Mesleği küçük yaşlardan itibaren babasın-
dan öğrenmiştir. (Fotoğraf 27-28)

Fotoğraf 27: (H. N. Beğic arşivi)

Fotoğraf 28: (H. N. Beğic arşivi)

Halil Akyavuz; 1962 Urfa Birecik doğumludur. Mesleğini babası ve amcasının yanında öğrenmiş-
tir. (Fotoğraf 29-30)

Fotoğraf 29: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 30: (H. N. Begiç arşivi)

Ömer Taşlı; 1946 Şanlıurfa doğumludur. Mesleğini babasından öğrenmiştir. ilkokul mezunudur. Dört kardeşi de keçecidir. Yedi-sekiz yaşlarında babası Bekir Taşlı'nın yanında keçeciliğe başlamıştır. (Fotoğraf 31-32)

Fotoğraf 31: (H. N. Begiç arşivi)

Fotoğraf 32: (H. N. Begiç arşivi)

Şaban Karslı; 1960 Şanlıurfa Siverek doğumludur. Okuma yazması yoktur. Dedesinin ve babasının mesleğini devam ettirmektedir. Keçeciliği yedi yaşında itibaren babasının yanında çalışarak öğrenmiştir. (Fotoğraf 33-34)

Fotoğraf 33: (H. N. Beğiç arşivi)

Fotoğraf 34: (H. N. Beğiç arşivi)

Serdar Arpacık; 1991 Şanlıurfa Siverek doğumludur. Mesleğini babası Remzi Arpacık ile birlikte sürdürmektedir. (Fotoğraf 35-36)

Fotoğraf 35: (H. N. Beğiç arşivi)

Fotoğraf 36: (H. N. Beğiç arşivi)

SONUÇ

Tarihsel sürecin başlangıcında hayatta kalabilmek için mücadele eden insanoğlu birçok ihtiyacını önceleri kendisi ve çevresindekilerden, toplumsal yaşamın gelişip ihtiyaçların çeşitlenmesiyle ustalar marifetiyle yapılan üretimlerden karşılamıştır. İlk Türk topluluklarının göçebe yaşam sürmeleri ve buna bağlı olarak hayvancılıkla geçimlerini sağlamaları nedeniyle, besledikleri küçükbaş hayvanların yününden faydalanarak ihtiyaçları olan keçe ürünleri kendileri ve aile üyeleriyle birlikte yapmışlardır.

Orta Asya'dan Anadolu topraklarına göç ederek yerleşik düzene geçişle birlikte Türk toplumunun ihtiyaçları kasaba ve kentlerin ticari merkezlerinde her mesleğin toplu halde bulunduğu çarşılar, sokaklar, arastalar, bedesten içlerinde ve hanlarda faaliyet gösteren atölyelerde (işlik) yapılan üretimlerle karşılanmıştır. Kent ve kasabalarda hemen her mesleğin adıyla anılan çarşılar kurulmuştur. Keçeciler çarşısı, Bakırcılar çarşısı, kürkçüler ve dericiler çarşısı gibi.

Geleneksel el sanatları üretim yerleri bu işe özgü yapılmış mekânlardır. Toplumun gelişmesine bağlı olarak ihtiyaçların çeşitlenmesi, ticaret ve ekonominin seyrine göre bu mekânlar da gelişim göstermiştir. Türk kültür tarihinin Orta Asya'dan başlayan ve Anadolu topraklarına yönelen seyrinde geleneksel keçe sanatının icra ortamında da değişim yaşanmıştır. Birçok maharet gerektiren üretim faaliyetleri gibi keçecilik de meslekleşmiştir. Geleneksel el sanatları icra eden ustalar da belli bir iş kolunda uzmanlaşmak için atölye ortamında ustadan çırağa öğretme yöntemleriyle yetişmişlerdir.

Anadolu coğrafyasında üretimler keçe atölyelerinde geleneksel yöntemlerle yetişmiş ustalar tarafından günümüzde de sürdürülmektedir. Afyon, Balıkesir, Urfa, Siverek, Birecik, Kars, Konya, Kahramanmaraş, Isparta ili Yalvaç ilçesi, Manisa ili Akhisar ve Kula ilçeleri, İzmir ili Tire ve Ödemiş ilçeleri ile Bademli beldesindeki keçe ustaları geleneği devam ettirmektedirler.

Anadolu kentlerindeki geleneksel keçe üretiminin yapıldığı atölyeler genellikle tek veya iki katlı, tek hacimli, bodrum katının bulunmadığı, taş, tuğla veya ahşap malzemeden kârgir sistemle basit şekilde inşa edilmiştir. Bazen bitişik tarzda sokakta, bazen orta kısımda tüm atölyelerin avluya baktığı biçimde topluca yapılmışlardır. Saha araştırmasının yapıldığı Balıkesir, Akhisar, Konya, Afyon, Urfa, Siverek, Birecik ve Tire'deki keçe atölyeleri tek katlı, tek hacimli ve geniş bir alana sahiptir. Kahramanmaraş, Yalvaç, Ödemiş, Kula ve Bademli'de bulunan keçe atölyeleri iki katlı olup, depoları da bulunmaktadır. Balıkesir'deki bir atölye kentin gelişim alanında karayoluna yakın konumda geniş, yüksek tavanlı ve asma katlı yeni inşa edilmiş betonarme yapıdır.

Keçe üretimi yapılan atölyeler ustaların işlerine son vermesi veya ölümü gibi sebeplerle her geçen gün kapanmaktadır. Kapanan her geleneksel keçe atölyesi ile birlikte ustaların kültürel birikimleri, sanata yorumlama yetenekleri, kendilerine özgü motif bellekleri de yok olmaktadır. Bu kayıp Türk Geleneksel Keçecilik sanatı ve kültürümüz için önemlidir. Ustalar "kafadan" diye tabir ettikleri ezberlerindeki desenleri yaparak sürekliliğini sağlamaktadırlar. Bunu sağlamak geleneğin aktörü tarafından kültürel birikimini çocuğu ya da yetiştireceği usta adaylarına aktarmasıyla mümkün olacaktır. Aktarılmayan kültürel bellek üretemeyen usta ve kapanan her atölye ile birlikte yok olup gidecektir.

KAYNAKÇA

- Bayram, Mikail. *Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacıları Teşkilâtı)*, Konya: Damla Ofset Matbaacılık. 1994.
- Begiç, H. Nurgül “Kültürel Süreklilikte Üretim ve Aktarma Mekanları: Geleneksel Keçe Atölyeleri”, *SOBİDER*, 5 (2015): 252-259,
- Begiç, H. Nurgül. *Türk Keçecilik Sanatı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. 2017.
- Diyarbakirli, Nejat. *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1972.
- Eker, Raşit. *Konya’da Esnaf Manzaraları*. Nüve Kültür Merkezi Yayınları: 61 Konya: Çınar Ofset. 2008
- Erdoğan, Muzaffer. İstanbul’da Keçecilik. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. 5(101), 1957: 1613-1614.
- İslam Ansiklopedisi, Ziya Kazıcı, 1.,cilt. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1988, . “Ahilik” maddesi s. 540-542
- Oğuz, M. Öcal “Folklor ve Kültürel Mekân”, *Milli Folklor*, 10(76), 2007: 30-32.
- Sennett, Richard. *Zanaatkâr*. çev., Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2013.
- Seyirci, M. A. Topbaş, “Anadolu’da Keçecilik”. *Erdem Dergisi*, Halı Özel Sayısı, C:10, sayı:30. 1999: 577-597. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. Ankara: Dumat Ofset.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.